

Късноантичната фортификация на Трансмариска
Рецензия на книга: Люба Трайкова. Късноантичната
фортификация на Трансмариска на Долен Дунав
(по археологически данни). *Archaeologia Bulgarica*
Supplements, vol. 7, 2024, ISBN 978-619-92330-9-2

Илиян Боянов ^a

^a Департамент Археология, Нов български университет, София, България; ilianboyanov@abv.bg

Late antique fortification of *Transmariska*

Book review: Lyuba Traykova. Late antique fortification of
Transmariska on the Lower Danube (according to archaeological
data). *Archaeologia Bulgarica Supplements*, vol. 7, 2024, ISBN 978-
619-92330-9-2

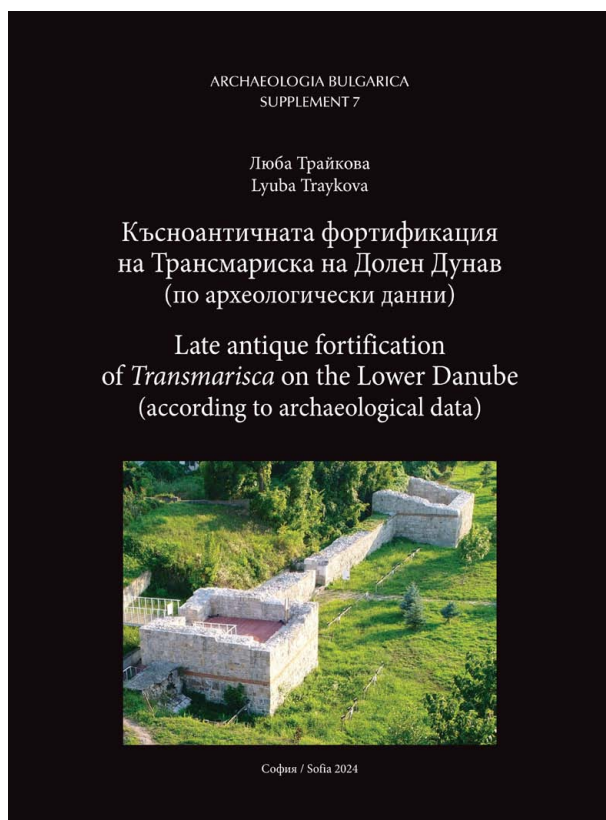
Ilyan Boyanov ^a

^a Department of Archaeology, New Bulgarian University, Sofia, Bulgaria; ilianboyanov@abv.bg

Римският лимес по Долен Дунав традиционно се радва на огромен интерес сред научната общност не само у нас, но и в цяла Европа. Достигналите до нас над 50 топонима, свързани с инфраструктурата на българския участък от Дунавския лимес, както и регистрираните над 70 укрепени обекта по десния бряг на реката, несъмнено изискват наличната към момента информация да бъде подложена на детайлна теренна проверка и преосмисляне (Торбатов 2021, 8–9). Изследването на Люба Трайкова в този смисъл е съвсем навременно и обобщава наличните и нови данни от археологическите проучвания на укрепителната система на Трансмариска. Водещи са стратиграфията и хронологията на разкритите участъци от крепостната стена, както и на структури, разположени по протежение на куртината.

Монографията е структурирана добре за целите на изследването и се състои от увод, четири глави и заключение, следвани от различни приложения – каталози на керамиката и находките, фигури и табла с илюстрации, обединени в книжно тяло с общ обем от 196 страници. Форматът на изданието е подходящо избран, а твърдите корици, гланцовата хартия и цветните илюстрации му придават луксозен, но ненатрапчив вид.

В уводната част в сбит вид е представено географското разположение на Трансмариска, накратко е коментиран и въпросът за името на селището. Без да навлиза в излишни дискусии, Л. Трайкова посочва известните хипотези за произхода на името с необходимите препратки

Обр. 1. Корица на книгата
Fig. 1. Cover of the book

към литературата. Предметът, целите и методологията на изследването също са намерили място в тази част.

Същинското изложение започва с поглед към литературата и историята на проучванията (с. 9–13). Без претенции за изчерпателност, авторът се спира основно на публикациите, свързани с късноримската фортификация на Трансмариска. Те са подложени на детайлен критичен анализ, като са изтъкнати някои недостатъци на по-старата литература и съответно са изведени приносните моменти на проучванията през последните три десетилетия. Л. Трайкова не дискутира проблематиката, свързана с Трансмариска през епохата на Принципата, с изричното уточнение, че настоящото изследване не представлява „История на Трансмариска“. Посочена е една обобщаваща публикация (Петков 2010), от която читателят би могъл да се запознае с ранната история на обекта.

Глава трета според номерацията, или всъщност втора от изложението, е същината на заявената чрез заглавието тема на изследването (с. 14–41). Тук последователно са анализирани данните за източната, западната, южната и северната куртина, както и прилежащите към тях кули и различни съоръжения. Докато акцентът пада основно върху северната крепостна стена, то на останалите е обърнато значително по-малко внимание, поради ограничените данни от проведените проучвания.

Очертаването на източната куртина е направено основно според наблюденията и описанията на Р. Змеев, коригирани от автора предвид особеностите на терена (Змеев 1969). Заключение на Л. Трайкова е, че на база начина на градеж и открития подемен материал, тази стена може да бъде определена като синхронна на северната крепостна стена и част от късноримския кастел (с. 14).

Западната крепостна стена отново е предадена почти изцяло по описанията на Р. Змеев, като са взети под внимание и последните проучвания на В. Върбанов на малък участък от куртината (Върбанов 2021). Поради недостатъчните археологически данни трасирането и да-

тировката на западната куртина остават дискуссионни.

Проучванията на южната крепостна стена през последните години повдигнаха редица въпроси относно нейната хронология, а именно дали се касае за късноримска фортификация, или за стената на римски военен лагер от I в. На база техниката на градене, Л. Трайкова приема, че южната куртина е синхронна на северната такава, въпреки значителната разлика в дебелината на суперструкцията – съответно 3,70 m и 2,00 m (с. 16–17). Един от най-дискуссионните въпроси, разбира се, е интерпретацията на двете съоръжения, изградени на конструктивна връзка с южната куртина и имащи пряко отношение към датировката на самата стена. Според последните проучвания те представляват вътрешни кули на ранноримски лагер, а конструктивната им връзка с куртината доказва, че и тя самата принадлежи на въпросния лагер. Като датиращи находки са посочени седем аса от I в., открити в контекста на така наречената „юго-западна вътрешна кула“ (Върбанов 2021). Л. Трайкова категорично отхвърля тази датировка, смятайки, че аргументите в нейна полза са неубедителни (с. 17). На свой ред тя изтъква стратиграфските данни от заснеманията на самия В. Върбанов, които според нея показват, че под нивото, на което са открити част от асовете, са открити по-късни монети от края на III и началото на IV в. (с. 22–23). С оглед на стратиграфските данни Л. Трайкова отнася изграждането на южната крепостна стена към края на III – началото на IV в. Тя възприема и една интересна интерпретация за съоръжението с размери 4,60 x 3,00 m при югоизточния ъгъл на стената, като контрафорс или бойна площадка (с. 17). По същия начин е интерпретирано и другото съоръжение със сходни размери – 5,00 x 3,30 m при югозападния ъгъл на стената – бойна площадка или допълнително укрепяване на крепостния ъгъл, което е довело и до неговото заобляне (с. 21). Освен тези предложения за функциите на двете съоръжения, Л. Трайкова посочва и три примера за вътрешни правоъгълни кули от Късната античност, които обаче не са съвсем удачни. Така например при трасирането на Диоклециановата стена на Палмира към нея действително са били включени съществуващи към момента постройки, които обаче не са изпълнявали функциите на кули. В Сапая така наречените вътрешни кули са допълнително пристроени към Константиновата стена, но в неизвестен момент между IV и VI в. Цитираната литература за късноантичната Сучидава (Tudor 1947) е остаряла и далеч по-полезно би било да се ползват по-нови и обобщаващи изследвания върху късноримската и късноантичната фортификация в района, като например монографията на Constantin Bajenaru от 2010 г. (Bajenaru 2010).

Разбираемо акцентът в тази глава е поставен върху проучванията на северната крепостна стена на Трансмариска, в които собствен принос има и самата авторка. Л. Трайкова обобщава резултатите от по-ранни проучвания (Vagalinski 1999), като към тях прибавя и тези от нейните разкопки на участък от куртината през 2018–2019 г. Освен фортификационните съоръжения са анализирани и няколко разкрити структури в контекста на стената (с. 28–32). На база данните от тези проучвания е направен опит за изясняване на възприетата от предишните проучватели хронология, като за целта са приведени данни от няколко обекта по десния бряг на р. Дунав, както и от писмени извори. Стратиграфски са разграничени три периода, включващи изграждането и функционирането на северната крепостна стена, като първият от тях отговаря на петия по хронологията на Л. Вагалински (с. 40–41). В този смисъл резултатите от проучванията на Л. Трайкова потвърждават и на места коригират изградената хронология на северната крепостна стена и нейната най-близка периферия.

В Глава четвърта е въведен в научно обращение керамичен материал от няколко археологически сезона под ръководството на Л. Вагалински и Л. Трайкова. Като цяло тази глава създава известен дисбаланс в структурата на труда със своите близо 50 страници (с. 42–89) спрямо предходната глава, касаеща фортификацията, която е два пъти по-кратка (с. 14–41). Въпреки това тя има определено приносен характер, не само заради публикуването на нов

материал, но и защото авторката го използва за проверка на стратиграфската датировка на съответните културни пластове, привличайки паралели от сходни обекти по Долен Дунав.

Петта глава представя дребните находки от проучванията през 2018–2019 г. (с. 90–92). Представени са общо 25 находки, за които Л. Трайкова прави уточнението, че някои произхождат от нарушени или смесени стратиграфски пластове и върху тях не могат да се правят надеждни обобщаващи изводи (с. 92). Монетните находки, върху които е изградена хронологията на фортификацията на Трансмариска, не са разгледани в тази глава, нито са включени в каталога към монографията. Многократните позовавания на различни монетни находки при прецизирането на стратиграфията на обекта, без извеждането им в каталог с необходимите данни, не оставят възможност за проверка на изводите на авторката.

В Заключение отново е изведена направената от Л. Вагалински обща периодизация на Трансмариска, но проверена и потвърдена за всички участъци, за които има стратиграфски и хронологични данни. В резултат е предложена стратиграфски аргументирана хронология на изграждането и функционирането на фортификацията на Трансмариска. Тя е подкрепена и допълнена от стратифицирани монети и керамичен материал. Последните проучвания на В. Върбанов и предложените на тяхна база местоположение и планировка на римския военен лагер от Принципатата са отхвърлени като научно неаргументирани. Според Л. Трайкова въпросният лагер трябва да се търси западно от късноримското укрепление, където тя локализира и селище, функционирало до средата на III в.

Библиографията, илюстрациите и каталозите (с. 97–195) заемат съществена част от обема на монографията. Адмирации заслужават цветните фигури и образи в каталога, както и задължителното за подобно изследване резюме на английски език. Научният апарат е лесен за употреба, езикът е строго научен, но четим и разбираем.

В книгата си Л. Трайкова предоставя нови данни за укрепителната система на Трансмариска през Късната античност, като същевременно подлага на критичен анализ известните до момента такива от собствената си гледна точка. Натрупаната в последните десетилетия противоречива информация за датировката на крепостта на Трансмариска определено се нуждаеше от такова обобщаващо критично изследване. В този смисъл трудът има подчертано приносен характер, предоставяйки аргументирани изводи, базирани на стратиграфията на обекта, както и повдигайки нови въпроси за диахронното развитие на Трансмариска и хоризонталната стратиграфия на обекта.

Цитирана литература

- Върбанов, В. 2021. За ранния лагер на Трансмариска. *Известия на РИМ Разград* 3, 173–184.
- Змеев, Р. 1969. Кастелът Трансмариска. *Археология* XI.4, 45–53.
- Петков, Е. 2010. Антична история и топография на Трансмариска. Във: Вагалински, Л. (ред.) *История на Тутракан. От древността до Освобождението*, том I. Силистра: Ковачев, 33–66.
- Торбатов, С. 2021. *Непознатият Римски лимес в България*. Велико Търново: Фабер.
- Bajenaru, C. 2010. *Minor fortifications in the Balkan–Danubian area from Diocletian to Justinian*. Cluj-Napoca: Editura Mega.
- Tudor, D. 1947. Sucidava III. *Dacia* XI–XII, 145–208.
- Vagalinski, L. 1999. Die spatromische nordliche Festungsmauer von Transmarisca. In Bulow, G., Dimitrova-Milcheva, A. (eds) *Der Limes an der unteren Donau von Diokletian bis Heraklios*. Sofia: Nous, 229–236.